

Cronica unei expoziții dedicată satului românesc

Albinel Firescu, Janeta Ciocan, Eva Giosanu

Expoziția "Sat și societate. 1918-2018" este o punte *socială și temporală*, cu elemente simbolice dar, definitorii pentru asumarea unei tipologii – Civilizația sătească.

Oamenii și vremurile sunt factori istorici concreți iar, dacă „viitorul și trecutul sunt a filei două fețe”, a construi este de datoria prezentului, prin permanentul apel la memorie. În cazul nostru, civilizația sătească este fundamentul statului român unitar modern deci, rolul pe care ni-l asumăm este de a redescoperi mereu „sufletul satului”.

Trei regiuni istorice: Oltenia, Maramureș, Bucovina, reprezentate prin patrimoniul a trei muzee: Tg-Jiu, Baia – Mare și Iași sunt un exemplu al unității identitare. Aceasta provine dintr-un fond străvechi, fiind perpetuată prin satul tradițional și instituțiile sale.

Anul 1918 este un eveniment excepțional din punct de vedere politic, altminteri este, de fapt, concretizarea firească a unei realități persistente în timp și spațiu.

Anul 1918 este încununarea luptei „țărănilor în uniformă”. Satul românesc, oriunde ar fi fost el, a reacționat ca un organism viu. Dincolo de anumite particularități locale, satul românesc este același: un permanent creator și păstrător de conștiință, un simbol la libertății prin trăirile sale profunde.

În Gorj, ca și în întreaga Oltenie, satele au constituit întotdeauna marca identității. Au prosperat și s-au remarcat prin instituții străvechi precum hora, călușul sau sfatul bătrânilor, prin meșteșugurile care au stat la baza „industriilor casnice”, prin păstrarea tradițiilor legate de marile momente ale vieții și de ciclul calendaristic agro-pastoral.

Lumea satului este sursa de inspirație pentru arta brâncușiană: masa și masa de pomană s-au trasfigurat în Masa Tăcerii, poarta tradițională și lada de zestre în Portal, stâlpul funerar și stâlpul casei în Columna iar Biserica rămâne ce-a fost.

Și pictura sau literatura și-au găsit prestigioase reprezentări din lumea satului oltean prin Theodor Aman sau Marin Sorescu, de pildă. Însă, mai cu seamă, este de neuitat creația anonimă, care stă acum la baza constituirii unor colecții muzeale inedite.

Pe de –a rândul, aceste adevărate elemente de virtuozitate artistică sunt dovezile unei istorii trăite care se vrea destăinuită. În ansamblu, sunt reprezentările civilizației sătești care stă la baza agregării statale.

Plachetă de marmură pe Monumentul Eroilor "morți în războiul 1916-1919"
Comuna Deleni, Oltenia

Arethia Tătărescu, Sanda Tătărescu și Tudor Tătărescu la o nedeie în Gorj

Constantin Brancuși, Arethia Tătărescu și reprezentante ale Ligii Femeilor Gorjene în perioada realizării Ansamblului Calea Eroilor

Secvență de Căluș pe front în primul război mondial

Cultura populară poartă prin vremi ”valori eterne ale umanității”. Create de oameni, obiectele aparținând artei populare adună în ele sentimentele, năzuințele, gândurile creatorului și astfel toate poartă amprenta momentului în care s-au născut.

De-a lungul timpului, istoria Maramureșului a evoluat ca întreg, mereu în consonanță cu istoria națională. Împreună, maramureșenii de pe ambele maluri ale Tisei au ales să se unească cu țara – mamă, în mod firesc, natural, atât „de jure” cât și „de facto”. Momentul 1 decembrie 1918 nu a fost unul ivit din neant. A fost visul de veacuri al românilor, iar înfăptuirea lui se poate asemăna cu o pânză țesută în război generație după generație.

Portul popular are o însemnătate deosebită în comunitatea tradițională, fiind strâns legat de fiecare eveniment din viața omului. În vremurile în care nu le era permis să afirme apartenența la nația română, țărani au găsit modalități uimitoare de a expune însemnele naționale prin obiceiuri, credințe și creații de artă populară. Referitor la portul tradițional se poate remarca o schimbare a cromaticii începând din acea perioadă. În zone în care se foloseau în exclusivitate albul, roșul și negrul se introduce folosirea culorilor din drapelul național roșu, galben și albastru prin care românii își declarau apartenența la neamul românesc.

Secole la rând, generație după generație, până la mijlocul secolului al XX-lea, satul maramureșean, și nu numai, a avut la baza funcționării sociale sfatul bătrânilor. Strămoșii, venerați ca apărători ai casei și neamului, rămâneau în familie prin intermediul stâlpilor antropomorfizați, uneori legați cu lanțuri din lemn de pragul casei. Pentru artiștii plastici credințele au devenit sursă de inspirație și astfel pentru a aminti generațiilor tinere vorba populară: *dacă nu ai bătrâni să-ți cumperi*, sculptorul Vida Gheza, a cărui operă se inspiră din creațiile în lemn ale înaintașilor, a pus în centru Băii Mari grupul statuar **Sfatul Bătrânilor**. Tot el ne îndeamnă prin intermediul **Monumentului de la Moisei** să ne amintim întotdeauna de cei ce s-au jertfit pentru neam și țară.

Oameni mândri și patrioți, maramureșenii s-au remarcat în luptele împotriva vrăjmașilor. Dorința de libertate i-a făcut însă „să sară în șa”, precum Bogdan Vodă, să descende pe alte meleaguri și să întemeieze state independente. Poveștile acestor lupte, dar și hora în care se uneau în bucurie, stau înscrise pe covoarele maramureșene care încântă prin bogăția de culori și simboluri.

Covor cu horă din Țara Maramureșului

Costum de femeie din Țara Chioarului cu tricolor

Stâlpi antropomorfi - Muzeul Baia Mare

Cătană de pe covorul maramureșean

Expoziția comună a celor trei muzee este o încercare de artă comparată, pe principiul polisemiei, prin valorizarea unor termeni precum *stâlp*, *urzit*, *război*. Se expun obiecte de patrimoniu ce nu au legătură directă, funcțională, într-un concept expozițional inedit, pentru care este necesară deoalarea semioticii.

Pentru că expunem concepte folosindu-ne de martori culturali materiali, în formula de expoziție pe care o propunem asociem stâlpul casei cu costumul bărbătesc, întrucât în comunitatea tradițională bărbatul este numit *stâlpul casei*. În poziția esențială de susținător, el are și menirea de a proteja casa, deci familia. De altminteri, decorul geometric al stâlpilor casei amintește de reprezentări de tip totemic, stâlpul fiind un *răbuș* al familiei, cu semne încifrate a căror semnificație poate fi doar presupusă. Costumul bărbătesc expus este cel de vreme rece, adică costum cu *suman*. Vom expune un suman special: *mantaua cu glugă*, întâlnită în zonele grănicerești, adică de-a lungul graniței dintre imperiu și regat. Mantaua era o haină practică, folosită de păzitorii de graniță români și a fost adoptată ulterior în costumul de mire, căruia îi făcea cinste asocierea cu eroismul. În istoria armatei române sunt bine cunoscute trupele de *dorobanți*, trupe teritoriale numite și *trupe cu schimbul*, pentru că făceau serviciul prin rotație, o săptămână pe lună, în rest fiind liberi a se ocupa de gospodăria proprie. Aceste trupe purtau uniforme simple, inspirate din costumul țărănesc, confecționate pe cont propriu. Din această cauză exista o diversitate mare a ținutelor, determinată de materialul folosit, disponibil în gospodăria țărănească, de faciesul portului țărănesc regional și de preferințele dorobanțului, care căuta să-și individualizeze și înfrumusețeze costumul. Oricum, țărani plecau pe front de la coarnele plugului și cu îmbrăcămintea de acasă.

Costumele femeiești propuse vor fi cele de vreme caldă, pentru a face vizibilă frumusețea cămășii femeiești. Sunt cămăși cu martori culturali importanți referitor la apartenența la civilizația pastorală românească: motive decorative clasice, precum *coarnele berbecului* și *cârligul ciobanului*. Propunerea noastră este să anturăm aceste costume cu instalații de industrie textilă întâlnite în cele trei zone: *războiul vertical (gherghef)*, *războiul orizontal (stative)* și *urzoiul (urzik)*. Prin această expunere dorim să explicităm polisemia termenilor *urzire* și *război*, care sunt întâlnite atât în practica bărbatului (lupta de apărare a gliei) cât și în cea a femeii, care performează un meșteșug esențial familiei. Practic *război* se numește și lupta bărbatului, dar și instalația la care femeia face țesăturile pentru îmbrăcarea casei și a familiei. Dacă războaiele se declanșează în urma unor urzeli, niciodată devoalate complet, și la războiul de țesut se așază întâi *urzeala*, care rămâne în bună parte ascunsă în țesătură. Prin această terminologie femeile românce păstrau strânsă legătura sufletească cu cei ce luptau. Pe front era un război al bărbaților, iar

în spatele frontului era un război al femeilor, care țeseau și purtau toată sarcina grea a familiei în lipsa bărbatului. Războiul apăsa deopotrivă toată societatea. Războiul amestecă popoare și sânge și imprimă un desen al sângelui pe fața pământului. La țesut femeia amestecă culori și fire diferite, rezultând un decor complicat ce acoperă urzeala.

Dacă bărbatul este *stâlpul* casei, femeia este *matricea* neamului, ea țese neamul pe care îl apără și îl hrănește bărbatul. Oricum, războaiele implică și bulversează atât pe cei combativi și pe cei de-acasă, adică toată societatea.

Scoarța amintește însă că este mai bine a face război ca femeile, adică a izvodi frumuseți noi pentru casă. Acest tip de manifest tacit au practicat totdeauna mamele care în trecut rămâneau să susțină familia al cărei stâlp căzuse în războiul sângeros și adeseori plâneau alături de soț și pe fii.

”Stâlpul casei” - barbatul de pe prispă

Veteran cu decorații militare după Marele Război